

UNIVERSITATEA NAȚIONALĂ DE ARTE DIN BUCUREȘTI

Școala Doctorală

Domeniul: Arte Vizuale

Identitate, Stil și Specific Național
în
Arta Românească

MUZEUL de ARTĂ NAȚIONALĂ

NICOLAE MINOVICI

între

TRADIȚIE și MODERNITATE

Coordonator științific: Prof. univ. dr. Ruxandra Demetrescu

Doctorand: Mădălina - Ioana Manolache

București, 2023

Identitate, stil și specific național în arta românească: Muzeul de Artă Națională Prof. Dr. Nicolae Minovici între tradiție și modernitate

Rezumat

Cuvinte cheie: muzee naționale, dr. Nicolae Minovici, colecționism, construirea identității, stilul românesc.

Lucrarea „Identitate, stil și specific național în arta românească: Muzeul de Artă Națională Prof. Dr. Nicolae Minovici între tradiție și modernitate” a pornit de la convingerea că muzeul medicului legist român Nicolae Minovici necesită o urgentă recontextualizare istorică și teoretică. Prin cercetarea de față am încercat să aduc o mai bună înțelegere asupra naturii colecțiilor expuse într-un muzeu cu destinație „națională” la început de secol 20, cât și a felului în care acestea au fost alcătuite. Profesiunea și biografia medicului legist au reprezentat aspecte principale care au ghidat cercetarea, în explorarea felului în care știința și arta s-au unit în viziunea colecționarului.

Această lucrare poate fi privită ca o cercetare de muzeografie și muzeologie, cât și de istoria și teoria artei, cu o perspectivă asupra fenomenului naționalității la nivel de discurs identitar, de la răscrucea secolelor 19-20, până în perioada interbelică. Acest discurs s-a remarcat atât la nivelul producției de artă, cât și într-un caz particular de colecționism. Lucrarea analizează din această perspectivă construcția identitară și recepția muzeului Minovici în contextul mai larg al demersurilor culturale naționale. De altfel, patrimoniul muzeal trebuie astăzi studiat cu mai mare atenție, fiind, poate, printre singurele resurse atât de prețioase în ceea ce privește producția de „artă națională” la nivel de arte decorative românești în perioada interbelică. Asumarea muzeului Minovici drept o simplă „casă memorială” nefiind nicidecum una satisfăcătoare, ținând cont de poetica și substraturile identificabile la o analiză de suprafață a istoriei sale, a determinat necesitatea descifrării înțelesului expunerii gândite de Minovici, pe care am privit-o ca pe un *model artistic de locuire*, ce îmbina stilul tradițional cu modernitatea.

Uimită de lipsa interesului față de muzeu de-a lungul timpului, am încercat să înțeleg de ce demersul lui Minovici nu a născut mai multă curiozitate. De aceea, am încercat, pentru început, să încadrez actul lui Minovici în cultura națională a vremii, privind muzeul dintr-o perspectivă istorică, critică și teoretică – care i-a lipsit până acum. Consider că analiza critică

a apariției muzeului din aceste perspective poate oferi o cale pentru a înțelege mai bine demersul lui Nicolae Minovici. M-a pasionat să analizez criteriile prin care tipologia obiectelor parte din patrimoniul muzeului au fost apreciate, acestea fiind iubite de public însă totodată respinse și criticate de intelectuali, atât în epocă cât și ulterior, până în perioada actuală. Mă refer aici la ceramica urbană a atelierului „Troița”, la aceea produsă pe Domeniul Coroanei Regale Cocioc, și mai ales la mobilierul Brumărescu - poate cel mai aspru criticat. Aspectul recuperator al lucrării mele are în vizor așadar, pe lângă istoria muzeului Minovici, și personajele antreprenorilor Tache Brumărescu sau Armand Naumescu (fondatorul atelierului „Troița”) precum și istoria acestor fabrici și ateliere urbane. De asemenea, lucrarea mea propune o reactualizare a biografiei lui Minovici, care nu se vrea și nici nu poate fi, desigur, una completă. Am căutat să privesc mai adânc, și din perspective noi, viața și activitatea medicului-colecționar, aducând la lumină informații inedite, cu scopul de a înțelege mai bine de ce a ales Minovici să colecționeze „artă națională” cu scopul creării unui muzeu.

Noutatea lucrării constă în privirea muzeului într-o perspectivă care i-a lipsit până acum. În epocă, în momentul donării, muzeul a primit foarte puțină atenție, la fel și după moartea lui Nicolae Minovici. Situația a rămas relativ similară și în perioada regimului comunist, care, după cum am arătat în cuprinsul lucrării, a impus un anumit tip de privire asupra instituției muzeale conducând către ascunderea unei laturi importante a identității sale reale. De aceea, perspectivele pe care le-am propus, orientate asupra unor chestiuni prea puțin explorate de specialiști, precum e aceea a industriei casnice promovate prin societăți de caritate, sau a artei aplicate la industria națională, aduc o viziune nouă și autentică asupra lecturării discursului muzeal tainic întocmit de Minovici.

Structura lucrării

Lucrarea este formată din două părți principale, primele trei capitole fiind dedicate unei analize istorice și comparative a apariției muzeului de artă națională a medicului legist, sub influența culturii naționale în epocă. Partea a doua, formată din numai două capitole, bogat documentate, aduce o perspectivă teoretică asupra tensiunii conturate în primele decenii ale secolului 20 între teoria și producția artistică românească.

Primul capitol oferă așadar o analiză asupra arhivei fotografice a muzeului din perioada interbelică, generând o primă lectură a muzeului de artă națională în contextul expunerii inițiale și a colecțiilor găzduite de vila în stil național românesc. O analiză a arhitecturii și o trecere în

revistă a vizitatorilor acompaniază descifrarea principiilor expunerii supraaglomerate gândite de Minovici. Metoda alternativă de expunere a colecțiilor de artă, prin care Minovici creează un *muzeu-model de locuire* e comparată și cu alte exemple europene, precum „Peretele” lui André Breton¹ și „Merzbau”-ul lui Kurt Schwitters².

Al doilea capitol furnizează o nouă variantă de lectură a Muzeului de Artă Națională, prin analiza mecanismului cultural și intelectual ce a determinat apariția sa. Capitolul debutează pe urmele biografiei profesionale a medicului legist, personaj care întruchipează omul de știință al modernității românești din prima parte a secolului 20, marcat de puternica înrădăcinare a tradiției în cultura locală, dar care creează totodată o certă fascinație prin natura meseriei sale. Apariția și importanța muzeelor și colecțiilor în țară și peste hotare, între necesitate științifică și abordare romantică, este discutată mai departe pentru a contura contextul cultural ce generează și ideea făuririi unui muzeu de artă națională pentru Minovici. Capitolul se încheie prin chestionarea importanței meseriei de medic legist în făurirea muzeului, nu înainte de a arăta dimensiunea de „*muzeu viu*” gândit de Minovici, ca antipod al „*muzeului-cenotaif*”³.

Cel de-al treilea capitol, care încheie prima parte a lucrării, este dedicat în întregime Muzeului de Artă Națională al medicului legist, pornind de la analiza naturii și formării colecțiilor în epocă. Artele decorative, pictura și sculptura ce fac parte din colecțiile muzeului sunt discutate într-o viziune care nu a mai fost până acum conturată de alți cercetători, făcând apel, uneori, către activitatea profesională a medicului. Un subcapitol este dedicat din nou lui Nicolae Minovici, însă de această dată, din perspectiva figurii colecționarului, prin participarea sa la *Expoziția și Târgul de mostre din anul 1921*. A doua parte a subcapitolului urmărește istoria mai recentă a tânărului muzeu, a cărui identitate a fost până azi schimbată de noua titulatură căpătată în perioada regimului comunist, care a instalat o direcție orientată către studiul artei populare, micșorând importanța unui aspect esențial al muzeului, și anume *angajarea sa în proiectul național românesc* și implicit în domeniul artelor decorative. În sfârșit, capitolul se încheie cu o scurtă privire asupra perioadei actuale, concentrate asupra

¹ Didier Ottinger, „The Wall”, *André Breton*, accesat la 05.09.2021, <https://www.andrebretton.fr/en/work/56600100228260>.

² Roger Cardinal, „Collecting and collage-making: The case of Kurt Schwitters”, în Jas Elsner, Roger Cardinal, *The cultures of collecting*, Reaktion Books, London, 1997, pp. 77-80.

³ M. Quatremère de Quincy, *Considérations morales sur la destination des ouvrages de l'art, ou de l'Influence de leur emploi sur le génie et le goût de ceux qui les produisent ou qui les jugent, et sur le sentiment de ceux qui en jouissent et en reçoivent les impressions*, De L'Imprimerie de Carpelet, Paris, 1815, p. 57.

procesului de revitalizare și recuperare a conceputului muzeal gândit de Minovici cât și a personalității sale profesionale.

Partea a doua a lucrării doctorale reia analiza apariției muzeului dar și a producției artistice dintr-un unghi teoretic, analizând în profunzime contextul cultural-artistic românesc marcat de evenimente socio-politice de mare anvergură, cât și de curente de gândire moderne între răscrucea secolelor 19-20, până în perioada interbelică. În acest sens, am analizat discursul identitar ce a însoțit organizarea de expoziții, făurirea de artă, dar mai ales felul în care a fost conceptualizată, pentru prima dată, „arta națională” în scrierile cu ambiții teoretice ale unor mari personaje ale culturii românești: Alexandru Tzigara-Samurcaș, Nicolae Iorga sau George Oprescu. Continuitatea și puterea de a contopi influențele exterioare erau considerate coordonate specifice ale artei naționale românești, ce vor fi fost căutate și în noua producție modernă, în timp ce națiunea devenea unic țel al întregii patrii, așa cum reiese din scrierile epocii⁴. Capitolul patru investighează deci mecanismul teoretizării artei naționale în scrierile intelectualilor români, de diferite formații: istorici de artă, oameni de muzeu, artiști, arhitecți, făcând simultan trimiteri și la cercetări mai recente. A doua parte a capitolului identifică origini ale acestui tip de gândire, marcat de conștiința stilului și specificului național, în conceptul de *voință de artă* (*Kunstwollen*) al istoricului de artă vienez Alois Riegl⁵. Fundamente teoretice pentru crearea artelor figurative și a celor non-figurative, precum abandonarea subiectului în favoarea formalismului sau metode de „internaționalizarea” artei populare au fost identificate ca ramificații ale gândirii rieglene⁶. În ciuda efortului susținut al programului național-românesc, rezultatele au fost însă adesea criticate, conturându-se astfel o tensiune între reflexia teoretică și producția artistică.

Ultimul capitol se raportează mai departe la cel precedent prin explorarea producției de artă cu specific național, investigând, pe rând, arhitectura vilei Minovici, colecția de pictură a muzeului și mai ales un episod de mare interes: producția artelor decorative. Întreaga lucrare, dar mai ales acest capitol, prezintă un aspect recuperator, încercând să contureze o viziune mai „blândă” asupra episodului național românesc în creație, mai cu seamă în producțiile cele mai atacate de critică. Mă refer aici în special la pictura urmașilor „*pictorului național*” prin

⁴ Al. Tzigara-Samurcaș, *L'art du peuple roumain: catalogue de l'exposition de Genève, Musée Rath, Fondation de S. A. R. le Prince Carol*, 1925. N. Iorga, *România în chipuri și vederi*, Editura Cultura Națională, București, 1926. George Oprescu, *Arta țărănească la români*, Cultura Națională, București, 1922.

⁵ Alois Riegl, Ruxandra Demetrescu (trad., pref.), *Istoria artei ca istorie a stilurilor*, Ed. Meridiane, București, 1998.

⁶ Sabrina K. Rahman, „Industrializing Folk Art, Aesthetic Transformation in Alois Riegl's Volkskunst, Hausfleiß und Hausindustrie (1894)”, *Kakanien Revisited*.

exceleență, Nicolae Grigorescu, care au fost amendați pentru înțepenirea în formule tehnice de descendență impresionist-grigoresciană și pentru predilecția lor pentru subiectele idilice, rurale. Dacă arhitectura proiectului național-românesc a fost, poate, cel mai bine recuperată în acest sens astăzi⁷, pictura micilor maeștrii (Ionescu Doru, G. Chirovici etc.) a fost pusă în umbră de creația pictorilor afirmați. Cazul artelor decorative este într-o și mai mare criză, alături de produsele de așa numită artă industrială sau artă aplicată, care au preocupat prea puțini cercetători. Cu scopul recuperării acestei istorii de mare interes, am privit către politicile social-culturale ale epocii, ce funcționau adesea după principiul *asistenței prin muncă*, și le-am comparat cu tendința de întoarcere către societate a *Noii Muzeologii*⁸. Figura lui Minovici apare în peisajul analizat, desigur, și în acest caz, din perspectiva muncii sale pe terenul asistenței sociale. Nu în ultimul rând, la finalul acestui capitol am propus o perspectivă alternativă care să salveze și conserve memoria atelierelor de „produse naționale”, precum „Troita” sau Brumărescu, parte din colecțiile Muzeului Minovici, din perspectiva creației lor ca răspuns la noile așteptări ale unei noi condiții sociale. Ultimul capitol, cel de-al șaselea, oferă în chip sintetizat concluziile la care am ajuns în urma cercetării doctorale axate asupra înscrierii Muzeului de Artă Națională al profesorului doctor Nicolae Minovici în atmosfera culturală a începutului de secol 20. Totodată, capitolul oferă perspective către viitorul cercetărilor în cadrul muzeului.

Doresc să mulțumesc doamnei profesoare dr. Ruxandra Demetrescu, care a acceptat să coordoneze această lucrare, pentru sugestia de a privi mai adânc asupra semnificației și rolului profesiei de medic legist a lui Nicolae Minovici în raport cu activitatea de colecționar, cât și pentru îndemnul de a urmări simptomele culturii naționale pornind de la scrierile lui Alois Riegl. Mai presus de toate, îi mulțumesc pentru libertatea și încrederea oferite pe tot parcursul acestei cercetări. Mulțumesc pe această cale și întregului colectiv al Muzeului Municipiului București și tuturor acelor care m-au susținut în materializarea acestei cercetări într-o lucrare de specialitate.

⁷ Carmen Popesco, *Le style national roumain, Construire une natione a travers de l'architecture (1881-1945)*, Editura Simetria, 2004.

⁸ Peter Vergo (ed.), *The New Museology*, Reaktion Books, London, 1989. François Mairesse, „La belle histoire, aux origines de la nouvelle muséologie”, *Publics & Musées*, No. 17-18, Année 2000, pp. 33-56.

Bibliografie selectivă

Cardinal, Roger, „Collecting and collage-making: The case of Kurt Schwitters”, în Elsner, Jas, Cardinal, Roger, *The cultures of collecting*, Reaktion Books, London, 1997, pp. 77-80.

Iorga, N., *România în chipuri și vederi*, Editura Cultura Națională, București, 1926.

Mairesse, François, „La belle histoire, aux origines de la nouvelle muséologie”, *Publics & Musées*, No. 17-18, Année 2000, pp. 33-56.

Oprescu, G., *Arta țărănească la români*, Cultura Națională, București, 1922.

Ottinger, Didier, „The Wall”, *André Breton*, accesat la 05.09.2021, <https://www.andrebretton.fr/en/work/56600100228260>.

Popesco, Carmen, *Le style national roumain, Construire une nation a travers de l'architecture (1881-1945)*, Editura Simetria, 2004.

Quatremère de Quincy, M. *Considérations morales sur la destination des ouvrages de l'art, ou de l'Influence de leur emploi sur le génie et le goût de ceux qui les produisent ou qui les jugent, et sur le sentiment de ceux qui en jouissent et en reçoivent les impressions*, De L'Imprimerie de Carpelet, Paris, 1815.

Rahman, Sabrina K., „Industrializing Folk Art, Aesthetic Transformation in Alois Riegl's Volkskunst, Hausfleiß und Hausindustrie (1894)”, *Kakanien Revisited*.

Riegl, Alois, Demetrescu, Ruxandra (trad., pref.), *Istoria artei ca istorie a stilurilor*, Ed. Meridiane, București, 1998.

Tzigara-Samurcaș, Al., *L'art du peuple roumain: catalogue de l'exposition de Genève, Musée Rath*, Fondation de S. A. R. le Prince Carol, 1925.

Vergo, Peter (ed.), *The New Museology*, Reaktion Books, London, 1989.

**IDENTITY, STYLE AND NATIONAL SPECIFICITY IN ROMANIAN ART:
NATIONAL ART MUSEUM PROF. DR. NICOLAE MINOVICI BETWEEN
TRADITION AND MODERNITY**

SUMMARY

Keywords: *national museums, dr. Nicolae Minovici, collecting, constructing identity, Romanian art styles.*

The study "*Identity, style and national specificity in Romanian Art: Prof. Dr. Nicolae Minovici's National Art Museum between tradition and modernity*" was motivated by the conviction that the museum of the Romanian forensic doctor Nicolae Minovici requires an urgent, long-awaited historical and theoretical recontextualization. My goal was to generate a better understanding on the collections exhibited in a "national museum" at the beginning of the 20th century. The scientists' profession and biography were key aspects that have guided the research, exploring how science and art came together in the collector's vision.

This work can be seen as a paper on museography and museology, as well as art history and theory, focusing on the phenomenons of nationality and identity-building, beginning from the turn of the 19th-20th centuries until the interwar period. This nationalist, identitarian discourse characterized both art production, theoretical reflection and a particular case of collecting. From this perspective, the paper analyzes the process of identity construction that took place in Nicolae Minovici's museum and also its reception in the broader context of efforts to represent the specificity of Romanian culture. In fact, the museum's history and heritage must be studied more carefully today, as the institution remains, perhaps, among the few to preserve so-called national decorative arts created in the interwar period. Furthermore, the assumption of the Minovici museum as a simple *memorial* house is by no means a satisfactory one, taking into account its poetics and the many points of view from which it can be interpreted. While deciphering the meaning of the exhibition designed by collector Minovici, we perceived it as an art-infused model of living, which combined traditional style with modern demands.

The first chapter analyses the photographic archive of the "N. Minovici" National Art Museum dating from the interwar period, thus generating an interpretation of the museum's initial exhibition and collections housed in the villa that became a "model of habitation". The second chapter investigates the importance of the forensic doctor's profession in relation to

creating a national art museum. The rise of national museums in the wider European context is also connected to his initiative. The Minovici museum is seen as a „living” one, as opposed to the critical "museum-cenotaph". Furthermore, chapter three focuses on the nature and formation of the Minovici Museum's collections, while shaping the collector's profile as a supporter of the Romanian national project.

Chapter four investigates the way national arts are defined in the writings of Romanian intellectuals of different backgrounds: art historians, museologues, artists and architects. The second part of the chapter identifies the origins of their awareness of style and national specificity relating it to the concept of *Kunstwollen* coined by Alois Riegl.

The final chapter explores the production of national art, investigating the architecture of the Minovici villa, the museum's collections of painting and decorative arts. Last but not least, we examine Minovici's involvement in the social-cultural policies of the time based on the principle of assistance through work, comparing them to the similar approaches of the New Museology. The entire doctoral thesis, and particularly this chapter, has a rehabilitative aspect, attempting to outline a "softer" vision of the Romanian national episode, particularly in its most criticized productions.

IDENTITÉ, STYLE ET SPÉCIFICITÉ NATIONALE DANS L'ART ROUMAIN: MUSÉE D'ART NATIONAL PROF. DR. NICOLAS MINOVICI ENTRE TRADITION ET MODERNITÉ

RÉSUMÉ

Mots-clés: Dr. Nicolas Minovici, collection, construction de l'identité, styles artistiques roumains.

L'étude "*Identité, style et spécificité nationale dans l'art roumain: Musée d'Art National Prof. Dr. Nicolas Minovici entre tradition et modernité*" a été le résultat de la conviction que le musée du médecin légiste roumain N. Minovici nécessite une recontextualisation historique et théorique urgente et attendue depuis longtemps. Mon objectif était de générer une meilleure compréhension des collections exposées dans un *musée national* au début du 20e siècle. La profession et la biographie du savant ont été des aspects clés qui ont guidé la recherche, en explorant comment la science et l'art se sont rencontrés dans la vision de ce collectionneur.

Ce travail peut être considéré comme un document sur la muséographie et la muséologie, ainsi que sur l'histoire et la théorie de l'art, axé sur les phénomènes de la nationalité et de la construction de l'identité, depuis le tournant de XIXe siècle jusqu'à l'entre-deux-guerres. Ce discours nationaliste et identitaire a caractérisé à la fois la production artistique, la réflexion théorique et un cas particulier de collection. Dans cette perspective, on analyse le processus de construction identitaire qui a eu lieu dans le musée de Nicolas Minovici, ainsi que sa réception dans le contexte plus large des efforts visant à représenter la spécificité de la culture roumaine. En fait, l'histoire et le patrimoine du musée doivent être étudiés plus attentivement aujourd'hui, car l'institution reste peut-être l'une des rares à préserver les arts décoratifs dits nationaux créés dans l'entre-deux-guerres. En outre, l'hypothèse selon laquelle le musée Minovici est une simple maison commémorative n'est en aucun cas satisfaisante, compte tenu de sa poésie et des nombreux points de vue à partir desquels il peut être interprété. En déchiffrant la signification de l'exposition conçue par le collectionneur, nous l'avons perçue comme un modèle de vie imprégné d'art, qui combine le style traditionnel avec les exigences modernes.

Le premier chapitre analyse les archives photographiques du Musée national d'art "N. Minovici" datant de l'entre-deux-guerres, générant une lecture de l'exposition initiale du musée et des collections conservées dans la villa qui est devenue un "modèle d'habitation". Le deuxième chapitre examine l'importance de la profession de médecin légiste dans la création

d'un musée d'art national à travers le filtre de l'émergence des musées nationaux dans un contexte européen plus large. Le musée est considéré comme vivant, par opposition au "musée-cénotaphe" critique. En outre, le troisième chapitre se concentre sur la nature et la formation des collections du musée Minovici, ainsi que sur le profil du collectionneur comme partisan du projet national roumain.

Le chapitre quatre explore le mécanisme de la théorisation de l'art national dans les ouvrages d'intellectuels roumains de différents milieux: historiens de l'art, muséologues, artistes et architectes. La deuxième partie du chapitre identifie les origines de ce type de pensée, marquée par une conscience du style et de la spécificité nationale, dans le concept de volonté d'art (*Kunstwollen*) créé par Alois Riegl.

Le dernier chapitre explore la production d'un art national spécifique, en étudiant l'architecture de la villa Minovici, la collection de peintures du musée et les arts décoratifs. Enfin, nous examinons l'implication de Minovici dans les politiques socioculturelles de l'époque basées sur le principe de l'assistance par le travail, en les comparant au travail similaire de la Nouvelle Muséologie. L'ensemble de l'ouvrage, mais surtout ce chapitre, présente un aspect de l'œuvre de Minovici.

Le dernier chapitre explore la production d'un art national spécifique, en étudiant l'architecture de la villa Minovici, la collection de peintures et d'arts décoratifs. Enfin, nous avons analysé le rôle de Minovici dans les politiques socioculturelles de l'époque, fondées sur le principe de l'assistance par le travail, en les comparant au projet similaire de la nouvelle muséologie. L'ensemble de la thèse de doctorat, mais surtout ce chapitre, a un aspect récupérateur, essayant d'esquisser une vision plus "douce" de l'épisode national roumain, surtout dans les productions les plus critiquées.